

Η ΕΝΔΟΞΗ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ- ΠΕΡΙ ΑΚΤΙΣΤΟΥ ΦΩΤΟΣ ΚΑΙ ΑΚΤΙΣΤΟΥ ΧΑΡΙΤΟΣ

Η Περιώνυμος Δεσποτική εορτή της ενδόξου Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Ιησού Χριστού αποτελεί ιδιαίτερη αγιοπνευματική και μεταμορφωτική ευκαιρία και εμπειρία για τους «εις Χριστόν πιστεύοντας» μέσα στον εορτολογικό και λατρευτικό αμπελώνα της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Η πανευφρόσυνη αυτή εορτή έχει βαθύτατο σωτηρολογικό, οντολογικό, δηλαδή υπαρξιακό, και εσχατολογικό περιεχόμενο για τη σύνολη ύπαρξη του ανθρώπινου προσώπου εν τη Εκκλησία και παράλληλα είναι άρρηκτα συνυφασμένα με την περί του Ακτίστου Φωτός και της Ακτίστου Χάριτος διδασκαλία της Ορθοδόξου Εκκλησίας και των Θεσπέσιων Θεοφόρων Πατέρων και Θεολόγων αυτής, όπως είναι ο κατεξοχήν θεοκίνητος Θεολόγος, ερμηνευτής, συγγραφέας και κυρίως θεμελιωτής και εκφραστής της του Θαβωρίου ακτίστου φωτός διδασκαλίας Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, τον οποίο προσφυέστατα ο αοίδιμος μέγας πανεπιστημιακός Διδάσκαλος της Ορθοδόξου Πατρολογίας Παναγιώτης Χρήστος εχαρακτήρισε ως τον «Κήρυκα της Χάριτος και του Φωτός».

Το θαυμαστό γεγονός της ενδόξου Μεταμορφώσεως του Κυρίου περιγράφεται από τους τρεις «συνοπτικούς» Ευαγγελιστές (Ματθαίο, Μάρκο και Λουκά) και σύμφωνα με τις αγιογραφικές αναφορές τοποθετείται κατά το τριακοστό τρίτο και τελευταίο έτος του επί γης βίου του Κυρίου και στο πλαίσιο μιας περιόδου του στα μέρη της Καισαρείας Φιλίππου, κατά τη διάρκεια της οποίας ο ίδιος άρχισε να προετοιμάζει πιο άμεσα τους μαθητές του για το

επικείμενο πάθος του, προκειμένου να τους επιστηρίξει πνευματικά και να τους θωρακίσει.

Λίγες μέρες προ του σταυρικού πάθους του ο Κύριος μαζί με τους μαθητές του, Πέτρο, Ιάκωβο και Ιωάννη ανέρχεται στο Θαβώριο όρος όπου «μετεμορφώθη έμπροσθεν αυτών, και έλαμψε το πρόσωπον αυτού ως ο ήλιος, τα δε ιμάτια αυτού εγένετο λευκά ως το φως... ιδού νεφέλη φωτεινή επεσκίασεν αυτούς, και ιδού φωνή εκ της νεφέλης λέγουσα• ούτος εστίν ο Υιός μου ο αγαπητός, εν ω ευδόκησα• αυτού ακούετε...» (Μθ 17, 1-9). Αυτή η επέκεινα της φθαρτής και πεπερασμένης φυσικής νομοτέλειας υπερβατική μεταμόρφωση του Σωτήρος Χριστού εκφράζεται και στη συναφή θεόπνευστη υμνολογία της Ορθοδόξου Εκκλησίας, στην οποία ο Κύριος έδειξε «τοις μαθηταίς την δόξαν καθώς ηδύναντο». Εύστοχα ο πανεπιστημιακός Διδάσκαλος Πρωτοπρεσβύτερος π. Δημήτριος Τζέρπος γράφει: «Τα κυριώτερα δε θέματα γύρω από τα οποία περιστρέφονται οι ύμνοι της εορτής είναι τα εξής: α) η αποκάλυψη του μυστηρίου της Αγίας Τριάδος, όπως αυτή περιγράφεται ιδιαίτερα στο εξαποστειλάριο της εορτής: «Φως αναλλοίωτον Λόγε, φωτός Πατρός αγεννήτου εν τω φανέντι φωτί σου σήμερον εν Θαβωρίω, φως είδομεν τον Πατέρα, φως και το πνεύμα, φωταγωγούν πάσαν κτίσιν», β) η ενότητα της Θείας Αποκαλύψεως στην Παλαιά και Καινή Διαθήκη, αφού η Μεταμόρφωση του Χριστού εμφανίζεται προτυπούμενη στις Θεοφάνειες του Όρους Σινά και Χωρείβ, γ) η Μεταμόρφωση του Κυρίου ως προετοιμασία των μαθητών για το πάθος «ίνα θεωρήσαντες τα θαυμάσιά» του, «μη δειλιάσουσι τα παθήματά» του, δ) η με βάση τη χριστολογία της Δ' εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου διδασκαλία περί της διαμέσου «θεολαμπούσης σαρκός του Κυρίου» φανέρωση της θείας φύσεώς του... ε) η αποκάλυψη της διαμέσου της θείας ενανθρωπήσεως δημιουργηθείσας νέας οντολογικής και σωτηριολογικής καταστάσεως, αφού με τη Μεταμόρφωσή του ο Χριστός έδειξε «το αρχέτυπον κάλλος της εικόνας», το οποίο «θεασάμενοι των αποστόλων οι πρόκριτοι», «την θείαν ηλλοιώθησαν έκστασιν», και στ) η προεικόνιση της «εκ των βροτών εναλλαγής» δηλαδή, της αλλαγής την οποία θα υποστούν τα ανθρώπινα σώματα κατά τη δεύτερη ένδοξη παρουσία του Κυρίου».

Ιστορικό της καθιερώσεως της γιορτής

Η καθιέρωση της μεγίστης αυτής Δεσποτικής εορτής άρχισε να καθιερώνεται σταδιακά στην εορτολογική και λατρευτική ζωή της Εκκλησίας μετά τον 4ο αιώνα. Ο εορτασμός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος από την Εκκλησία των Ιεροσολύμων αναφέρεται στο Τυπικό του Πατριάρχου Ιεροσολύμων Σωφρονίου (634-644), το οποίο διασώζεται στο Ιεροσολυμίτικο Κανονάριο του 5ου-7ου

αιώνος. Από δε την Εκκλησία των Ιεροσολύμων η εορτή της Μεταμορφώσεως θα πρέπει εν συνεχεία να μεταφέρθηκε στην Αρμενική Εκκλησία, ενώ στη Βυζαντινή Εκκλησία ήταν γνωστή και καθιερωμένη εορτή ήδη από τον 8ο αιώνα. Ο εορτασμός σε σταθερή ημερομηνία στο Βυζαντινό εορτολόγιο μαρτυρείται τον 10ο αιώνα, όπως τούτο καταγράφεται στο αρχαιότερο χειρόγραφο του Συναξαρίου της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως. Ο φ. Αγγελάτος αναφέρει ότι ιδιαίτερη αίγλη προσεδόθη στον εορτασμό της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος κατά την εποχή των ησυχαστικών ερίδων (1341-1431) εξαιτίας της περί των ακτίστων του Θεού ενεργειών Θεολογίας και της σχέσεώς της προς το θαύμα της θείας Μεταμορφώσεως. Η λεγόμενη «προέλευσις», δηλαδή, η λιτανεία της 6ης Αυγούστου μέχρι τον 12ο αιώνα γινόταν στο ναό της Του Θεού Σοφίας και μετέπειτα στην περικαλλή Ιερά Μονή του Παντοκράτορος.

«Εορτή της Σκηνοπηγίας, φανέρωση της δόξας του Κυρίου μας στο όρος Θαβώρ»

Πολλοί ειδικοί μελετητές και λειτουργιολόγοι (Ιω. Φουντούλης, Γ. Φίλιας, Πρωτ. Δημήτριος Τζέρπος κ.ά) αναφέρουν ότι για την 6η Αυγούστου ως ημερομηνίας τελέσεως της εορτής της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος διατυπώθηκαν διάφορες απόψεις.

Κατά την επικρατέστερη, σύμφωνα με τα γραφόμενα του Πρωτ. Δημητρίου Τζέρπου, η εορτή αυτή καθιερώθηκε να εορτάζεται σαράντα περίπου ημέρες πριν από την εορτή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού (14 Σεπτεμβρίου), ώστε να προτάσσεται και της εορτής αυτής, που φέρει γενικά «τα ίσα τη Μ. Παρασκευή», νηστεία ανάλογη προς αυτήν της Μεγάλης Τεσσαρακοστής. Σύμφωνα με μία δεύτερη θεώρηση, η Εκκλησία, των Ιεροσολύμων προέβη στον καθορισμό της εορτής της Μεταμορφώσεως την 6η Αυγούστου σε αντικατάσταση της Ιουδαϊκής εορτής της Σκηνοπηγίας, η οποία εορταζόταν το θέρος κατά τη συγκομιδή των καρπών. Γι' αυτόν τον λόγο ίσως και σε ορισμένα συριακά-ιακωβιτικά μηνολόγια η 6η Αυγούστου αναγράφεται ως εορτή με το όνομα «Εορτή της Σκηνοπηγίας» ή «Εορτή της Σκηνοπηγίας, φανέρωση της δόξας του Κυρίου μας στο όρος Θαβώρ». Πιο συγκεκριμένα ο Γ. Φίλιας σχετίζει τη γιορτή της Μεταμορφώσεως και προς την κατά την 17ην του μηνός Tammuz, η οποία προσδιορίζεται χρονικά με το μέσον του θέρους, οπότε οι Εβραίοι ετελούσαν την εορτή της Φανερώσεως της δόξας του Μωϋσέως όταν εκείνος κατέβη «φωτόμορφος» από το όρος Σινά.

Από αιώνων έχει καθιερωθεί υπό της ορθοδόξου εκκλησίας μικρά πενθήμερος νηστεία προ της εορτής της Μεταμορφώσεως, η οποία εντάσσεται μέσα στην δεκαπενθήμερη νηστεία της εορτής της Κοιμήσεως της Θεοτόκου που ούτως ή άλλως προϋπήρχε της

εορτής της Μεταμορφώσεως. Έτσι, οι μιν πέντε πρώτες ημέρες του Αυγούστου θεωρούνται ως ημέρες νηστείας της εορτής της Μεταμορφώσεως, ενώ οι υπόλοιπες ημέρες ως νηστεία της εορτής της Θεοτόκου.

Στο δε μνημειώδες έργο των Ράλλη Γ. - Ποτλή Μ., υπό τον τίτλο: «Σύνταγμα Ιερών Κανόνων», αναφέρεται ότι για να διατηρηθεί η συνοχή της παλαιάς δεκαπενθημέρου νηστείας της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, ο Αυτοκράτωρ Λέων ο Σοφός κατήργησε την κρεοφαγία κατά την εορτή της Μεταμορφώσεως και καθιέρωσε η εορτή αυτή να τιμάται με ιχθυοφαγία.

Το έθος της ευλογίας των σταφυλιών

Άξιο μνείας είναι και το γεγονός ότι κατά την ημέρα της Μεταμορφώσεως έχει από αιώνων καθιερωθεί το έθος της ευλογίας των σταφυλιών και η διανομή τους προς ευλογία για τους πιστούς, οι οποίοι δεν γεύονται των καρπών αυτών πριν η Εκκλησία ευλογήσει «τα γεννήματα της αμπέλου». Γι' αυτό και οι σχετικές ευχές «επί προσφερόντων απαρχάς» ή «επί προσφερόντων καρπούς νέους» αναγιγνώσκονται ως έκφραση ευχαριστίας και ευγνωμοσύνης προς τον παντός αγαθού δομήτορα Θεό «τω οικονομούντι τα προς ζώαρκειαν και θεραπείαν ημών».

Οι άκτιστες ενέργειες του Θεού είναι μεθεκτές για τον πεπερασμένο κτιστό άνθρωπο

Η θεολογία περί της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Χριστού και του Θαβωρίου φωτός είναι άμεσα συνδεδεμένη με την περί ακτίστου ενεργείας και ακτίστου χάριτος του Θεού διδασκαλία, όπως αυτή μοναδικά και όντως θεόπνευστα διευτώθη και εκηρύχθη υπό του θεοφόρου μεγίστου Θεολόγου Πατρός Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, στο πλαίσιο της βασικής οντολογικής διακρίσεως μεταξύ της ακτίστου ουσίας του Θεού που είναι αμέθεκτη και της ακτίστου ενεργείας Αυτού που είναι μεθεκτή και αποτελεί τη μεταμορφωτική δύναμη, η οποία καθιστά τον άνθρωπο «φωτοφόρο», «πνευματοφόρο», «θεοφόρο», «φωτόμορφο» και «σύμμορφον Χριστώ» κατά την προς «εν Χριστώ τελείωση» και «θέωσή» του.

Ο Μεταμορφωμένος εν Θαβωρίω όρει Χριστός προβάλλει ενώπιον του ανθρώπου «κάλλει ωραίος», φωτόμορφος και φωτοφόρος, ως μόνη πηγή του ακτίστου φωτός, ως «αυτόφως» άκτιστο και επέκεινα της φθαρτής και πεπερασμένης φυσικής νομοτέλειας υπάρχον. Ο ενδόξως και υπερβατικώς μεταμορφωθείς Χριστός αποκαλύπτει την άκτιστη ενεργεία του ως έλαμψη και φωτογονία και φωτοχυσία φωτός όχι χοϊκού και γήινου και αισθητού, αλλά ως άληκτου, ανέσπερου, υπεραισθητού, υπερουράνιου, υπεργήινου, απρόσιτου και άκτιστου φωτός

αυτόφωτη αυτοπηγή και αυτοζωή, που μεταμορφώνει και τον χοϊκό άνθρωπο σε «τέκνον φωτός», φωτόμορφο και φωτοφόρο, καθώς του παρέχεται η οντολογική και υπαρξιακή δυνατότητα να «κοινωνεί και να μετέχει» του Θεού φωτός και του εκ Θεού μεταμορφωτικού φωτισμού. Οι άκτιστες ενέργειες του Θεού είναι μεθεκτές για τον πεπερασμένο κτιστό άνθρωπο, ο οποίος γενόμενος «κοινωνός και μέτοχος» του ακτίστου Θεϊκού φωτός γίνεται ψυχοσωματικώς «όλος φως Χριστού», επειδή από του Κυρίου, που είναι «φως εκ φωτός, Θεός αληθινός εκ Θεού αληθινού», μεταμορφώνεται «εις Χριστόν» και υπερβαίνει οντολογικά και υπαρξιακά τη φθαρτότητα της κτιστής φύσεώς του. Η Εκκλησία στο φωτοφόρο πρόσωπο της αυτοζωής και του αυτόφωτος που είναι ο Θεάνθρωπος Χριστός ψάλλει αδιαλείπτως: «Είδομεν το φως το αληθινόν, ελάβομεν πνεύμα επουράνιον» και απαύστως ανά τους αιώνες δέεται: «Χριστέ, το φως το αληθινόν, το φωτίζον και αγιάζον πάντα άνθρωπον ερχόμενον εις τον κόσμον σημειωθήτω εφ' ημάς το φως του προσώπου σου, ίνα εν αυτώ οψώμεθα φως το απρόσιτον».

Ο μεταμορφωμένος «ακτίστω φωτί» Χριστός διαβεβαιώνει απεύδως: «Εγώ ειμί το φως του κόσμου, ο ακολουθών εμοί ου μη περιπατήσει εν τη σκοτία αλλ' έξει το φως της ζωής». Η δε διαβεβαίωσή του συνιστά και μόνιμη ανοικτή πρόσκληση στον άνθρωπο που περιδιαβαίνει τα «σκοτάδια της ζωής» να γνωρίσει το φως το αληθινόν, να βαπτισθεί μέσα στο άκτιστο φως του Θεού για να μεταμορφωθεί σε φως Χριστού.

Το άκτιστο φως δεν είναι αντικείμενο που μπορεί να καταληφθεί αισθητώς

Σύμφωνα με τη διδασκαλία του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, κατά τη διάρκεια της νοεράς προσευχής ο άνθρωπος, χωρίς να απωλέσει τις συνήθεις πνευματικές-νοητικές λειτουργίες του, έρχεται ενώπιον του Θεού. Υφαρπάζεται από αφθονία φωτός, από το άκτιστο φως της θείας δόξας που εκπέμπεται αιωνίως από την Αγία Τριάδα. Το Φως του Όρους Θαβώρ που είδαν οι μαθητές στη Μεταμόρφωση, το φως που βλέπουν ανά τους αιώνες οι ησυχαστές και η υπόσταση των αγαθών της μελλούσης ζωής είναι τρεις φάσεις του ίδιου πνευματικού γεγονότος σε μία άχρονη πραγματικότητα.

Το άκτιστο φως δεν είναι αντικείμενο που μπορεί να καταληφθεί αισθητώς. Υπερβαίνει και την αίσθηση και τη νόηση. Αλλά παρ' όλα αυτά, τόσο το σώμα όσο και η ψυχή μετέχουν της Θέας του υποστάσεως. Ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς ακολουθώντας τη διδασκαλία του Διαδόχου της φωτικής, όπως γράφει ο μέγας πατρολόγος Παναγιώτης Χρήστου, διατυπώνει την άποψη ότι ο νους κατά την ανύψωσή του αποκτά νέα πνευματική αίσθηση, η

οποία είναι το ίδιο το φως. Ο νους, όταν υφαρπάζεται από το φως και εισέρχεται στο φως, γίνεται ο ίδιος φως. Επομένως στην πραγματικότητα το φως είναι εκείνο που βλέπει το φως. Έτσι, ο χοϊκός άνθρωπος υπερβαίνει το στάδιο της «εκστάσεως», της αφαιρέσεως δηλαδή από τα εγκόσμια, και φτάνει στο στάδιο της ενώσεως με τον Θεό και της θεώσεως. Στη νέα αυτή οντολογική κατάσταση υπάρχει αρχή και πρόοδος αλλ' όχι τέλος. Η «εν Χριστώ πρόοδος» είναι ατελείτητη καθώς ο μεταμορφωμένος άνθρωπος βαίνει «από δόξης εις δόξαν» βιώνοντας τις συνεχείς «αποκαλύψεις» της ακτίστου και φωτοφόρου μεταμορφωτικής χάριτος του Θεού.

«Η άκτιστη χάρη δεν προσφέρεται κατά μαγικό τρόπο»

Πολύ εύστοχα ο καθηγητής Γεώργιος Μαντζαρίδης στο μνημειώδες έργο του: «Παλαμικά» γράφει χαρακτηριστικά: «Η άκτιστη χάρη δεν προσφέρεται κατά μαγικό τρόπο προς ενίσχυσιν των φυσικών δυνάμεων του ανθρώπου ή των πνευματικών ικανοτήτων αυτού. Μία τοιαύτη χάρις θα ήτο κτιστή, διότι απλούστατα δεν θα απετέλει προσωπικήν σχέσιν, αλλ' αντικειμενικήν προσφοράν. Άκτιστος χάρις είναι το φως του Θεού. Είναι η έλευσις και η παραμονή αυτού εντός του πιστού... Άκτιστος χάρις είναι η δόξα της Μεταμορφώσεως, η πνοή της Πεντηκοστής. Η οποία αναγεννά τον άνθρωπος... Άκτιστος χάρις είναι η ζωή του Χριστού εντός του πιστού και η ζωή του πιστού εντός του Χριστού».

Και ενώ το άκτιστο φως ως έκφανση της ακτίστου ενέργειας και χάριτος του Τριαδικού Θεού είναι απρόσιτο και υπεραισθητό για τον άνθρωπο, εντούτοις δεχόμενος ο χοϊκός άνθρωπος τον φωτισμό του Παναγίου Πνεύματος καθίσταται «κοινωνός, μέτοχος και θεωρός υπερφυών θεαμάτων». Τότε ψυχοσωματικά μεταμορφώνεται ο άνθρωπος σε φωτοφόρο και φωτόμορφο δοχείο της ακτίστου χάριτος του Θεού. Όπως λοιπόν ο Χριστός έλαμψε στο όρος Θαβώρ δια της ακτίστου δόξας της θεότητός του, έτσι και οι δίκαιοι μετέχοντες της ακτίστου χάριτος θα λάμπουν όπως ο μεταμορφωθείς Χριστός στη Βασιλεία του Θεού. Η δόξα και Βασιλεία του Χριστού και των πιστών είναι κοινή. Αλλά ο μεν Χριστός, ως Θεός θα είναι η φυσική πηγή, οι δε άγιοι ως κτίσματα οι κατά χάριν μέτοχοι.

«Το γεγονός της μεταμορφώσεως του Χριστού αποτελεί τον αρραβώνα της “πρόσωπον προς πρόσωπον” θεωρίας του Θεού από τους ανθρώπους κατά τον μέλλοντα αιώνα»

Στο πλαίσιο της παλαμικής θεολογίας περί του ακτίστου φωτός, ο Γεώργιος Μαντζαρίδης επισημαίνει ότι: «το γεγονός της μεταμορφώσεως του Χριστού αποτελεί τον αρραβώνα της

“πρόσωπον προς πρόσωπον” θεωρίας του Θεού από τους ανθρώπους κατά τον μέλλοντα αιώνα. Αυτή η θεωρία καθίσταται δυνατή διότι και ο Θεός ως πρόσωπο ενεργεί προσωπικώς. Το άκτιστο φως, το οποίο εξέστραψε εκ του Χριστού κατά τη μεταμόρφωση, δεν απετέλεσε αόριστη ή απρόσωπη δύναμη, αλλά συγκεκριμένη προσωπική ενέργεια του ενσαρκωθέντος θεού Λόγου, του Ιησού Χριστού.

Το φως του Θαβώρ βλέπουν και οι ησυχαστές κατά τις μυστικές τους εμπειρίες, αυτό πρόκειται να ιδούν και όλοι οι άγιοι κατά τον μέλλοντα αιώνα».

Τελικώς, η ένδοξη μεταμόρφωση του Σωτήρος Χριστού αποτελεί το «κάτοπτρο» στο οποίο αντικατοπτρίζεται η οντολογική μεταμόρφωση και όλων των χοϊκών ανθρώπων, οι οποίοι είναι «δεκτικοί» της ακτίστου χάριτος και ενεργείας του Θεού, καθώς βιώνουν ψυχοσωματικά την «άνοδο και κλίμακα» της αγιοπνευματικής «εκστάσεως» και «καθάρσεως» μέχρι την κατά χάρη θέωσή τους μέσα στον «άκτιστο λουτήρα του ακτίστου φωτός».